Barndomsåren i Mjönäs

Inga-Britta Eldfält

Nu ska jag berätta lite om hur det var att vara barn och tonåring i en liten by på landet på 20- och 30-talen. Det är inte tänkt som en biografi eller sammanhängande berättelse. Till det räcker inte min skaparförmåga. Det handlar mer om att berätta lite om hur det var då, om seder och bruk och livet i största allmänhet, nog så olika mot vår dataålders sätt att leva. Det är väl mest för mina barnbarns skull jag vill berätta. Det är lika bra att jag talar om från början att det här kommer att bli en mycket ostrukturerad berättelse utan kapitelindelningar och med många avvikelser hit och dit från den för tillfället pågående berättelsen. Men kanske ska jag i alla fall börja lite grand från början. Jag är alltså född 1922 och uppvuxen i en liten by som heter Mjönäs, 3 mil norr om Kristianstad. Alltså det där med född i Mjönäs är en "delvis" sanning. 3 mil var då för tiden en lång vägsträcka så när min födelse nalkades så blev min mor inackorderad i en familj i närheten av Kristianstads lasarett och BB de sista 14 dagarna. Annars var det mest så att barn i vår by föddes hemma med hjälp av någon grannfru som så att säga varit med förr. Men min far var byns folkskollärare och som sådan lite mer upplyst och såg väl faror med att förlita sig helt på beprövad erfarenhet.

Efter drygt 2 år kom så Eva och efter precis ytterligare 4 år kom Ruth, av oss äldre systrar mest kallad "ungen". Eva och jag lekte bra ihop men "ungen" var ju rätt värdelös att ha med så henne försökte vi för det mesta lura och bli av med. Ett tag hade vi också en fjärde syster i familjen, en kusin som genom olyckliga omständigheter blivit föräldralös och flyttades runt i släkten. Hos oss bodde hon i nästan 2 år, och det var inte bra. Vi och speciellt Eva var ganska elaka mot henne. Det kallas mobbning numera. Men någon "social" eller Bris eller Bup eller annat som bevakade barns välbefinnande fanns inte. Ja, barnavårdsnämnd fanns, men jag tror de mest sysslade med att betala ut s.k. underhållsbidrag till oäkta barns mödrar. Mor satt i barnavårdsnämnden och skötte dessa utbetalningar i Mjönäs med omnejd. Det var ganska många som kom och hämtade pengar, så det fanns väl en hel del oäkta barn i trakten. Ordet är ju förskräckligt och finns väl inte som väl är kvar i den svenska vokabulären. Ett oäkta barn skilde sig från ett äkta på det sättet att föräldrarna inte var gifta med varandra. En del av dessa s.k. oäktingar kom till i vår by under 30-talet, när vi hade "nödisar" i byn. Det var mycket arbetslöshet under 30-talet och inte fanns A-kassa. Så då passade man på att bygga vägar och det jobbet utfördes av s.k. nödhjälpsarbetare - nödisar - och bilar var då en lyx så det här med att pendla till jobbet var inte uppfunnet. Så nödisarna inackorderades i byfamiljerna och det satte sina spår i nativiteten.

I byn fanns 2 skolor, småskolan och storskolan. I småskolan gick man 3 år och i storskolan 4 år. Sedan kunde man också gå fortsättningsskolan 1 eller 2 år, jag vet inte så noga, för jag började på läroverket i stan` (Kristianstad) efter 6 år. Då hade jag hoppat över klass 3 i småskolan. Så kunde man göra på den tiden när man hade en far som var folkskollärare i en liten by.

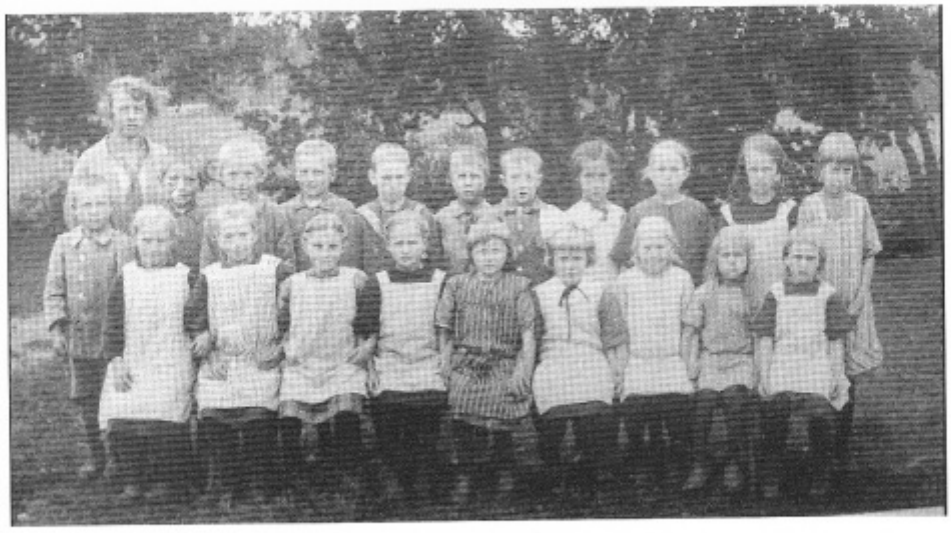

Småskolebarn på 20-talet.

Folkskolebarn på 30-talet.

Nu ska jag berätta lite om hur det var att gå i skola i Mjönäs. I småskolan hade vi en lärarinna som hette Ellen Stridsberg men gifte sig till namnet Svensson. Vi var förstås som alla barn på den tiden lydiga och snälla och såg upp till vår "fröken" med respekt. Hon lärde oss skriva, läsa och räkna, vilket ju var meningen. En tid hade vi en vikarie medan Ellen Stridsberg bytte namn och födde en dotter, Ingrid. Vikarien var frireligiös och mycket snäll och talade om för oss allt vi inte borde göra på söndagarna, det var så mycket man kunde förbereda på lördagarna för att helga vilodagen t.ex. bära in ved och vatten. Det här låter väl konstigt men man hade inte vattenledning eller el i vår by på den tiden. Vatten hämtades i brunnen. Ljuset kom från fotogenlampor. Uppvärmningen sköttes av köksspisen och i rummen kakelugnar.

Folkskolebarn utanför sin skola på 20-talet.

von Dübens herrgård.

Skolbyggnaderna var samtidigt bostäder för lärarna. Jag berättar senare lite mer om hur vi bodde. I Mjönäs fanns alltså 2 sådana hus med några hundra meter emellan. I det lilla huset var småskolan och Ellen Svenssons bostad, i det stora huset som en gång varit en herrgård ägd av von Düben var folkskolan och vår bostad. För att återgå till det här med veden, så fick vi varje år ett par ordentliga vedstackar som så småningom skulle travas in i vedboden. Och det gick till så att skolbarnen sattes i arbete med att bära in och trava upp ved. Det var en mycket uppskattad sysselsättning och säkert bra motion. Alla parter var nöjda och ingen snackade om barnarbete. I vårt hus hade vi alltså kakelugnar och i skolsalen en stor kamin. Och den skulle ju eldas upp alla vintermorgnar så att skolbarnen inte skulle frysa, när skolan började kl. 8.00. Det var mors arbete att elda upp den. Det gick till så här: Vi hade ju kakelugnar i rummen. På kvällen packades glöden ihop och täcktes av ett lager aska. Ugnen värmde hela natten. Så på morgonen krafsades askan bort, glöden tände ny brasa. En del av glöden bars på en skyffel in i skolsalen och så påbörjades en ny brasa där.

Det var väl inte världens jämnaste och bästa värme men ingen klagade och ingen tror jag frös. Många hade det inte bättre hemma. Barnen inifrån skogen hade ganska långt att gå och många var från fattiga hem. Jag minns särskilt en klasskamrat vars hem var ingrävt i en backe. Hon hade så dåliga tänder att hon skulle få löständer när hon konfirmerades.

Tillbaka till skolan. Med tanke på sådana miljöer var det inte konstigt

Lärarbostaden från framsidan.

att de flesta anlände väldigt tidigt till skolan på morgnarna. T.o.m. jag som dels inte är någon särskilt morgonpigg varelse och aldrig har varit det och dels bodde i samma hus och hade ett ombonat hem ställde upp i s.k. samlingsrummet 1 timme före skolstarten. Det var väl umgänget med kompisar som lockade. Samlingsrummet var som namnet säger det rum där barnen samlades, där de hängde sina kläder, umgicks och lekte och inte minst åt.

Skollunch fanns inte utan alla hade maten med sig, d.v.s. det fanns faktiskt de som fick vara utan mat därför att det inte fanns någon mat hemma men det var som väl var ovanligt. Men mor var snäll och lade ofta en smörgås i bänken hos de smörgåslösa. De flesta barn var bondbarn och hade det gott ställt beträffande mat. Så på frukostrasten tog man fram sin matsäck "smörmadar" och mjölk på flaska med patentkork. De som inte hade råd med pålägg hade lagt ihop "madarna" med en remsa bröd emellan. Sen satt man på de väggfasta bänkarna. I småskolan satt vi på skohyllan eller rättare sagt toffelhyllan. Den vanligaste fotbeklädnaden, ja man skulle kunna säga den enda var träbonnar (träskor). Skor hade man bara på examen och julfester egentligen och det var svarta eller bruna skor eller vita tygskor som kritades då och då för att fortsätta att vara vita. Jag minns fortfarande hur stolta Eva och jag var när vi fått beigefärgade examensskor. När träbonnarna slets ut gick man till skomakare Skog och fick nya bottnar och när skorna slets ut var det halvsulning och började de då bli trånga så kunde Skog förlänga dem genom att sätta på en ny tåhätta.

Ja, vi lärarens töser gick förstås in och åt middag. När rasten var slut så visslade läraren i en pipa och då gick ropet runt den stora tomten som

var vårt lekområde: "Dä piber!" Så ställde sig alla barn på 2 fina led och gick i god ordning in och ställde sig bredvid sina bänkar, pojkarna på ena sidan av skolsalen och flickorna på den andra. I småskolan satt man i bänkar för två. Först på lärarens order "Sitt ner!" satte man sig. Det fanns inte så många barn i Mjönäs kanske 20-30 stycken, klass 1-3 tillsammans i småskolan och övriga 4 klasser i folkskolan. Det betyder att 2 klasser gjorde en sak, t.ex. skrev eller räknade eller ritade medan 2 övriga förhördes på läxan. Någon gång i terminen kom folkskoleinspektören på besök för att se att allt gick rätt till. Jag antar att testen handlade lika mycket om läraren som om oss barn och våra kunskaper.

På lördagen hade vi flickor syslöjd i småskolan för lärarinnan där, vad pojkarna gjorde under tiden vet jag inte för pojkslöjd fanns inte. Att pojkar skulle lära sig att använda nål och tråd eller sticka var naturligtvis omöjligt liksom att flickor skulle lära sig att slå i en spik.

Eftersom folkskolan hade varit en gammal herrgård så var det ett stort område som hörde till, närmare 23000 kvm. Så där fanns stor plats både för lärarfamiljens privata bruk och skolbarnens sysselsättning och förresten fanns det också en stor fotbollsplan för allmänt bruk. På söndagarna spelades matcher mot grannbyarna och under skoltid hade vi skolbarn våra matcher där. Och så fanns det en i våra ögon stor och farlig backe, där vi åkte kälke eller helt enkelt på fötterna, det gick också bra med träbonnar. Någon strikt avgränsning mellan det privata området och skolans fanns inte men skolbarnen respekterade den gräns som av vana ändå fanns. Och så var det ju så då att man hade en väldig respekt för lärare

Mor och jag på promenad.

Far med sina tre döttrar.

och föräldrar och vuxna överhuvudtaget. Men det fanns gott om plats för skolbarnen att roa sig med lite av varje. Mycket populärt var att bolla mot dörrarna på uthuset. Vi tävlade, vi hade tror jag 30 olika sätt att studsa bollen mot väggen och sen kunde det varieras och försvåras. Nu var det ju förstås bara flickorna som ägnade sig åt det här, pojkarna hade väl något annat för sig. Vi hade ganska stor trädgård med mycket bärbuskar och fruktträd och grönsaker och blommor. Det var verkligen en innehållsrik ska vi kalla det tomt eller park som det kallats under herrgårdstiden.

Så var det förstås examen och det var alltid omkring 6 juni och det var festdag. Då var det utställning av alsterna från slöjden och då var det feststämning. Då var det nya examenskläder och karamellpåsar. Alla hade den dagen karameller med sig och bjöd varandra och alla föräldrar och syskon och kanske mor- och farföräldrar var med. Så hölls det lite förhör för att visa att man lärt sig något och så blev det lite sång. Och så hade alla blommor med sig och det var nästan bara liljekonvaljer. Det var rätta tiden för konvaljens blomning och skogen var full av dem. Så alla kom med jättebuketter som fyllde hela skolsalen med en bedövande doft.

Sedan var det sommarlov och vad gjorde vi då? Lekte förstås, men så många kompisar hade vi förstås inte. Det var grannflickan Anna som vi mest var tillsammans med. Och vi hittade på att göra saker. För så mycket leksaker hade vi inte. Vi byggde t.ex. lekstugor. Det var 4 bräder som vi la i fyrkant på stubbar eller stenar. På bräderna radade vi upp prydnadssaker. Det var mest trasiga porslins- och glasbitar som vi hittade i skräphögen eller tomma burkar, fina stenar eller kasserade föremål från hushållet. Vi hade t.o.m. telefon - en gammal mandelkvarn. Och det var mer än de flesta av Mjönäsfolket hade. I hela byn fanns från början, d.v.s. 20-talet, bara 3 ägare av en sådan modernitet som telefon. Ganska snart fick även vi en och i början på 30-talet blev det t.o.m. en telefonväxel i Mjönäs, som var öppen dagtid och sköttes hemma i köket av en hemmafru. Nästan alla var hemmafruar på den tiden, vilket inte betydde att de var arbetslösa, ett hem och hushåll var inte så lättskötta på den tiden och bondfruarna hade nog så mycket att sköta även om de ofta hade 1-2 pigor till hjälp. Och barnen skulle ju skötas. Daghem och dagmammor var ett okänt begrepp. Tillbaka till leken.

Som små var det väl mest dockor som gällde. Vi hade varsin lite finare docka, Evas hette Gullan och min hette Anna-Britta. Sedan hade vi andra dockor som var hemsydda och det var inga småsaker, stora som en ettåring skulle jag tro. Eva hade en med namnet Charlotta och min hette Astrid

och var mörkhårig, kalufsen hade visst kommit från någon gammal skinnfäll. Det fanns också en som hette Lisa och var begåvad med ett huvud i plåt. Annars kunde man köpa celluloidhuvuden och de var ju fina men kunde bucklas och spricka sönder. Ännu skörare och finare var porslinshuvuden men det minns jag inte att vi hade så ofta. De höll väl inte så länge. Gullan och Anna-Britta hade någonting som hette papier-maché-huvuden, ett segare material. Men den docka jag minns bäst är Stina den äldsta men dock inte den största. Hon var skallig. Astrid var förresten döpt efter belgiska kronprinsessan Astrid som kom från Sverige och Charlotta hade namn efter Josephin-Charlotte - kronprinsessan Astrids dotter. Det var kungligheter som var den tidens idoler.

Eva och jag på promenad med Stina.

Så lekte vi också med pappersdockor som vi utrustade med jättefina garderober. Det var sidenklänningar i långa banor, som vi fixade alldeles gratis. Byns enda affär, Per Svenssons låg några hundra meter hemifrån. Det blev ofta Eva och jag som skickades till "bon" för att handla, en uppskattad utflykt. I bon fanns allt som Mjönäsborna kunde behöva i det dagliga livet, från fotogen till lamporna till "lunsakorv" (Pers uttal av lunchkorv) och färggranna tröjor (Pers klädsmak var lite speciell). Och så fanns det förstås godis. Man kunde köpa en strut karameller för två öre eller fem öre om man hade råd. Köpte man för tio öre fick man en påse, men det var inte ofta man kunde vara så flott.

Men nu tappade jag tråden igen, det var ju pappersdockor det handlade om. På den tiden tiden var ofta choklad och konfekt inlagd i staniolpapper - silkepapper - i olika färger. Och längs vägen hittade vi ofta bortkastade "siden"-papper som förvandlades till finklänningar åt pappersdockorna.

Utomhus var de förut omtalade lekstugorna och hembyggda ladugårdar med kreatur av kottar. Så småningom blev det mer avancerade sysselsättningar. Vi lärde oss tidigt att sy. Vi, d.v.s. Eva och jag och grannens Anna, skapade ett år vidbrättade solhattar. Brättena var överklädda pappskivor. Den gången var vi snälla mot ungen. Vi sydde en hatt åt henne också. En annan sommar tillverkade vi sandaler i röd sammet. Sulorna tillverkade far av masonit. Jag minns inte att vi någonsin använde våra skapelser. Nöjet bestod i själva arbetet som utfördes i största hemlighet på en dold plats bland buskar och vrår, för att sedan presenteras och beundras i färdigt skick av familjen. Så gungade vi förstås. Far hade ordnat en gunga i backen. Mellan ett par träd hade han spikat upp en planka och så hängt ett rep med en sittbräda. Repet nöttes när det skavde mot plankan och fick bytas då och då eftersom gunga var en omtyckt sysselsättning. Gungbräde hade vi också. Det var en lång planka lagd över en bock. En enkel anordning som fungerade bra om man använde den på rätt sätt.

Far och Eva och jag på gungbrädan.

Ett år hade vi hantverkare hemma och de var bussiga och försåg oss med ett nytt lekverktyg, ett par styltor. Det var något nytt och sysselsatte oss rätt mycket.

Så småningom tillkom en ny sysselsättning - cykling. Jag säger så småningom, därför att barncyklar fanns inte på den tiden, åtminstone inte i vår värld. Så det gällde att ha uppnått en viss ålder och storlek för att hantera detta fordon. Jag fick min första cykel när jag var 9 år. Den var köpt begagnad och var grönlackerad, men saknade lyse, men vad skulle man ha det till när man ändå aldrig var ute i mörkret. Jag var mycket stolt, ingen jämnårig hade en sådan lyx. Till sommarens fröjder hörde förstås baden. Immelsjön med sina som det påstås 365 öar var vår badsjö. Dels badade vi i viken, en strandbit som tillhörde den stora gården Krogshult. Där var det långgrunt och där lärde vi oss simma helt av oss själva, för simundervisning var helt okänt i vår lilla by och våra föräldrar kunde inte simma. Under de första barnaåren var alltid mor och ofta far med oss och badade. De var nästan de enda vuxna som jag såg bada där. Och som jag minns det badade aldrig vuxna tillsammans utan vi badade familjevis under mina första barnaår.

Jag tror inte baddräktsvanan hade slagit igenom i Mjönäs i början på 20-talet. Och varför skulle de vuxna ha baddräkter när de inte badade. Vi barn fick däremot sådan utrustning vid lämplig ålder. När vi blev lite äldre flyttade vi över till en udde, där det fanns en liten brygga där man kunde hoppa i och där vi också hade en roddbåt som gav oss helt andra möjligheter till ett rörligare sjöliv. Där samlades byns ungdomar på söndagarna.

Men då hade jag uppnått de tidiga tonåren och påbörjat min skolgång vid läroverket i Kristianstad. Det medförde ett helt annat liv med nya kompisar och nya vanor och kontakten med mina gamla kamrater blev mindre och mindre och barndomslivet i den lilla "byn på landet" låg bakom mig. Men här i min minneskavalkad finns fortfarande en hel del att berätta. Så låt oss lämna sommarlivet på 20-talet och gå över till vinterns fröjder. Här i norra Skåne fanns det snö på vintrarna och det är ju fröjden framför alla på vintern. Snö kan man använda till mycket. Nu är det ju mest skidor som gäller. Men sådana var inte Mjönäsbornas vanor. Mina första skidor fick jag sedan jag blivit stadsbo på vintern d.v.s. som tonåring. Nej, i Mjönäs gällde kälkar eller slädar som vi sa.

De flesta hade hemgjorda kälkar eller slädar som de kallades. Det är svårt att beskriva dem men jag ska försöka. På två brädbitar ställda på högkant som medar sedan lade man ett antal brädbitar på tvären och spi-

Anna, jag och Eva bland snögubbar.

kade ihop allt. Sen kunde man ligga på mage eller sitta och styra med ett snöre. En enkel konstruktion som fungerade bra och gick att koppla ihop till tåg i backen. Vi hade fått en köpt kälke med stålmedar. Jag tror inte den fungerade bättre. Skridskor åkte vi på Gottfrids damm. Jag hade ett par moderna skridskor som man skruvade fast på kängorna och som var tvära i nosen (amerikanare), Evas var rundnosade och spändes fast med remmar (spiskrokar). Vi rullade också stora snöbollar och gjorde snögubbar och byggde stora snöfästningar. Det blev väl lite dåligt med krigandet ibland för det var inte så lätt att samla några härskaror i Mjönäs. Det blev lite bättre när Karlssons flyttade till byn och öppnade affär nr två. De bidrog med ganska många ungar, så att åtminstone ett ordentligt krig hade vi ett år när vi rest en stor fästning på Gottfrids vång (åker) mittemot vår skola. Gottfrid var Annas far och närmaste granne till oss. Och så bakade vi snökakor på stenbordet. Det fanns nämligen på gården ett helt möblemang av sten, bord och några stolar av några helt naturliga stenbumlingar och det var en härlig tillgång för oss barn, ingenting kunde ju bli förstört. Så där bakade vi alltså röda och vita kakor. Den röda färgen kom från mors rödbetsspad. Nu var det ju inte alltid lämpligt väder för uteliv, även om vi för det mesta levde vårt liv utomhus, där fanns alltid något att hitta på. Detta var ju långt före TV-tiden så att slöa framför en videofilm skulle ju ha varit science fiction. Men vi läste mycket. När far åkte till stan besökte han alltid antikvariatet och köpte begagnade

böcker både åt sig själv och en hel del till oss barn. För övrigt minns jag inte så mycket av vardagslivet inom hemmets dörrar.

Vi gick ju i skola och hade förstås läxor. När vi kommit upp i folkskoleåldern och hade far som lärare så hade vi en viss press på oss. Hade man slarvat med läxorna så fick man minsann veta av det. Aga förekom aldrig i vårt hem eller fars skola. Bestraffningen var väl snarast av psykisk natur. Det var nog inte så dumt att från början lära sig att ha ambitionen att alltid klara sig och helst vara bland de bästa. Och det följde mig genom kommande läroverkstid och vidare utbildning. En följd är att jag aldrig haft ett underkänt betyg. Så kommer vi till vinterns höjdpunkt, som det alltid varit: Julen.

Nu skall jag berätta lite om julen och dess förberedelser. Till julförberedelserna hörde att åka till stan och handla och det var ett stort äventyr. På tal om att åka till stan, så var det ett mycket sällsynt nöje och långt ifrån alla barn hade varit i stan. Bilar var ju sällsynta på 20-talet. Till närmaste järnvägsstation Kaffatorp var det en halvmil, så dit fick man ju gå eller cykla eller åka hästskjuts. Och alla hade inte cyklar. Så då kan man ju förstå att för de flesta barn var världen inte så stor, d.v.s. den värld de kände till. Därför är följande uttalande av en skolkamrat som för första gången gjort denna resa och konfronterats med stadsbons sätt att leva. "Tänk, husen låg på varandra."Hon hade för första gången sett ett hyreshus, där ju folk bor på varandra. Far tingade på Paul Nilsson, byns tror jag på 20-talet enda ägare av en personbil. Han var dessutom fjärdingsman – en sorts polisman underställd landsfiskalen. Men varken jobbet som taxiägare om man kunde kalla det det eller lagens väktare gav honom full sysselsättning eller tillräcklig försörjning, så han hade också ett litet torp. Men nu till jul fick han alltså en körning till stan. Vad det var för en bil minns jag inte men den var stor och rymlig och kall. Värme i bilar fanns inte på den tiden, så det gällde att vara påklädd. Ännu minns jag fars upprepade uppmaningar: "Lirka på tårna." Det gällde ju att inte förfrysa tårna. Att åka till stan var en heldagsutflykt. Antagligen fanns det förträngda behov för hemma i "bon" hos Per Svensson fanns ju inte allt. Så t.ex. minns jag speciellt inköpen av julgodis och frukt, d.v.s. nog fanns det rikligt med viss frukt på landet men apelsiner saknades förstås och det skulle vi ha till jul. Egentligen vet jag inte varför, för någon delikatess var det egentligen inte. De var mycket sura. Vi åt dem i klyftor som man doppade i socker. Då var det mycket godare med de "inhemska" frukterna och bären, konserverade plommon och hallon som ofta serverades som buffé efter kaffekalasen som hade högsäsong vid jultid.

Då ska jag berätta ett uttalande som en väninna gjorde en gång. "Det kallaste jag vet är att sitta i salen på pegamoidstolar och äta konserverade hallon på glastallrikar." Det här fordrar naturligtvis en förklaring och det är svårt att tänka sig in i hur det var om man inte upplevt det. Och det har jag. Salen det var alltså det rum som man egentligen bara värmde upp vid jul och kalas och andra högtidliga tillfällen. Alltså ett finrum som i vanliga fall inte var så särskilt trivsamt utan på vintern var ett kallt utrymme som man undvek. Och när det av någon anledning värmdes upp så var det ofta så kortvarigt att värmen inte trängde in i de stoppade stolsitsarna som ofta var klädda med imiterat skinn - pegamoid, ett galonliknande material. Och de konserverade hallonen var ofta lite sura och på vita glastallrikar gjorde det hela ett kallt intryck. Egentligen har väl inte seder och bruk ändrats så mycket. Julgran och julklappar, lutfisk och gröt var det även på den tiden. Lutfisken lutade vi själva i träkar och det var ett ganska kinkigt göromål. Först var det blötläggning av den torra fisken och det har jag glömt hur det gick till men det fanns soda och tror jag kalk med i bilden. Sen skulle den lakas ur och så koktes den sedan insvept i trasa för om inte allt gjorts på rätt sätt så kunde fisken helt upplösas så i trasan fanns nästan inget kvar efter kokningen. Trasan hade man väl för att tillvarata det lilla som blev kvar efter en misslyckad behandling, någon annan förklaring har jag inte. Men i regel gick det bra och vi kunde njuta av en fast och fin lutfisk med senapssås. Julgranen brukade far hugga på julaftons förmiddag. Julgransprydnaderna var mest hemgjorda. Det var julgranskarameller med fransar i silkespapper som oftast innehöll en karamell. Så var det flätade korgar med nötter. Någon sorts hårda sockerfigurer med bokmärken på köptes i Pers affär (bon). Girlanger med svenska flaggor var populärt. Däremot minns jag inte glitter och glaskulor. I alla fall hade de inte nått Mjönäs. Men levande ljus och tomtebloss hade vi. Så det var inte så ofta granen var tänd. Utan det gällde att passa den mycket noga när man ville se den i upplyst tillstånd. Det var en högtidsstund när man tände granen och dessutom festade på ett och annat tomtebloss. Men man var van att "umgås" med öppen eld på den tiden med spisar och kakelugnar, fotogenlampor osv.

Jag ska berätta om hur man fotograferade med blixt på den tiden. Det var inte bara att trycka på en knapp eller tro att kameran ska sköta allt automatiskt. Man hade en magnesiumblixt med en stubintråd på, som man la på en sopskyffel tex, sedan ställdes kameran in och alla som skulle vara med på bilden ställde upp. Ljuset släcktes och kamerans slutare öppnades och stubintråden tändes på. Det blixtrade till och det var rätt vanligt att åtminstone någon i sällskapet blundade precis när bilden togs.

Julefrid i salen.

Julen var också festernas tid, det var fester och kalas av olika slag. Först på säsongen låg nog småskolebarnens julfest med Lucia och danslekar och ibland tablåer med föräldrar som intresserade åskådare. Ellen Svensson var duktig på att ordna julfester. Hon var dessutom lycklig ägare till en grammofon. Men mest lektes det sånglekar t.ex. "Sju vackra flickor i en ring, Törnrosa var ett vackert barn, Räven raskar över isen" etc. Det fanns en danslek som väl skulle ha blivit svartlistad som mobbningsbefrämjande.

Ett ojämt antal dansade och så delade man upp sig två och två och då blev någon över. Då ställde sig alla och pekade finger mot den stackars överblivna och sjöng: "Fy skam, fy skam för ingen ville ha na." Nu var nog inte ordet mobbning uppfunnet på den tiden så ingen tog någon skada. Detta var småskolans julfester. Storskolan som folkskolan kallades hade inga julfester. Men vi barn fick följa med på alla kalas, det handlade om kaffekalas och större julkalas med massor av mat och dryck. Kaffekalasen var inte dåliga de heller. Det var inte bara 7 sorters kakor utan betydligt fler ibland. Men då var det nog som mor sa: Det är ju samma deg i de flesta. Men det var inte bara kaffekalas vid jultid utan också stora julkalas med rikligt med mat och dryck, det var tillställningar som tog sin rundliga tid och varade från eftermiddag till sena natten och gick efter samma mönster. Först var det smörgåsbord, sen var det soppa, ofta blandad fruktsoppa. Sen kom kötträtter och så efterrätter. Så efter ett tag var det dags för kaffe med massor av kakor. Vi barn åt i regel smör-

gåsbord och efterrätt, resten hoppade vi över och det var kanske det vettigaste. Vi hade inte tid att hålla på att äta hela tiden, för vi ville leka. På kalasen var vi i regel många barn. Så här grupperades gästerna. Det var inte så att man satt alla kring salsbordet. Där stod all förtäring. Gubbarna eller ska vi säga herrarna samlades i ett rum med sitt snack och ibland spelades kort mellan varven. Far deltog aldrig i kortspel, inte av moraliska skäl, utan antagligen var han inte intresserad. Tanterna satt i salen och antagligen skvallrade de lite och diskuterade pigor och andra problem. Och vi barn hade jätteroligt i övriga rum, ofta på övervåningen i husen, utan insyn av mödrar och fäder. Vad gjorde vi då när det inte fanns några underhållningsmaskiner som TV, data, bandspelare, inte ens radio. Ja, det fanns förstås en och annan som ägde en grammofon som drogs upp med en vev och släppte ut ljudet genom en stor tratt men det var inte särskilt vanligt. Vi hade ingen. Så det blev mest pantlekar och "byta namn i mörke". Pantlekar fanns många. Vi var väl i åldern 10-14 år, när vi höll på med dessa mycket oskyldiga första parningslekar kan vi kanske kalla dem.

Nog om julens begivenheter. Kalas förekom ju också vid andra tider och av andra skäl t.ex. födelsedagar och begravningar och så ibland helt omotiverat, som det kunde verka. Men allting har en orsak, vilket framgår av följande historia som jag fått mig berättad av en äldre, för att inte säga gammal 90-årig man. Det var ett sådant där omotiverat kalas på landet. Så en av gästerna frågade värdinnan varför det hölls gille utan födelsedag eller annat skäl. Svaret blev: "Ja ska säja som dä ä. Kyded höll pau å bli surt." Så kunde det också gå till före frysboxarnas tid. Jag nämnde också begravningskalas. Begravningsseder kan jag utveckla lite närmare, som jag minns dem från min mycket tidiga barndom på 20-talet. Såvitt jag minns dog de flesta i sina hem. Grannar och vänner ställde upp och svepte den döde. Sorgbrev med inbjudan skickades ut, de var tryckta brev med svarta kanter. Det var en mil från Mjönäs till Vånga kyrka (vår kyrka). Hur den döde färdades dit minns jag inte, men med tanke på att det var på 20-talet i bilens barndom så skedde det väl med häst och vagn. Då hörde det till att de hus som låg längs färdvägen skulle strö hackat granris framför sin grind för att hedra och visa vördnad. Vi barn var aldrig med på begravningar men mor och far skulle nästan alltid vara med. Som byns lärare var det fars plikt att prestavera vilket jag inte riktigt kan förklara, men han skulle alltid hålla tal och, om man nu kan uttrycka det så förgylla tillställningen. Då var han alltid klädd i bonjour, en dress med randiga byxor och svart kavaj och hög hatt. Och ofta började det hela på

fortsättning